

Nuspaustų pečių skausmas, tylomis valgomi menki maisto daviniai, užgniaužtos ašaros ir retkarčiais netyčia išsprūstantis juokas – taip kuriama didinga ir sykiu kančios perkreipta karo alinamo gyvenimo mozaika.

CORRIERE DELLA SERA

ILARIA TUTI UOLYNŲ GĖLĖ

romanas

baltos lankos

Ilaria Tuti

Uolynų gėlė

romanas

Iš italų kalbos vertė Toma Gudelytė

baltos lankos

Anin, senò chei biadz ai murin encje di fan.

(Eime, antraip anie vargšai numirs dargi badu.)

Maria Plozner Mentil (1884–1916 m. vasario 15 d.)

1

1915-ųjų birželis, karas

Vaikystėje šiuose kalnuose esu regėjusi vilkų gaują.

Kartą tėvas parodė man ją pro sniego slegiamas šakas, iš už kauburio – mudviejų slėptuvės. Vilkų gauja pėdino vorele kitapus upokšnio.

Įsikaliau galvon galinti užuosti vilkišką kvapą vėjyje. Pamenu lyg vakar: šlapias kailis ir bastūniška prigimtis, atšiaurumas, laukinis kraujas.

Šautuvas tada liko kaboti tėvui ant peties.

„Vilkiena misti nevalia“, – paaiškino tyliu kuždesiu, slepiančiu jo griausmingo balso išpaudus. Mėgau priglusti skruostu prie plačios tėvo krūtinės ir justi, kaip ši krūpteli kas kart jam nusijuokus.

Tais keliais žodžiais tėvas viską surikiavo į vietas ir apginklavo mane gyvenimo dėsniais bei suvokimu, kurių nepradau. Tėvas visad žinojo, kur šiame margame pasaulyje žmogaus vieta.

Žvėrys, gremžę ledą atšipusiais nagais, nepriminė stebuklingų pasakos gyvūnų. Vilkai buvo perkarė ir išbadėję. Jų žėrinčios akys virš alkio nusmailintų nasrų priminė mūsų šėkes. Tą žiemą šaltis be gailėsčio talžė visus Viešpaties kūrinčius.

Gaujos priekyje ėjęs vilkas šlubčiojo, jam iš paskos sekė patelė, jos nualinti speniai beveik vilkosi pažeme. Kiti du

vilkai buvo dar visai jaunikliai, jų eiseną išdavė nerimastin-gumą: vilkiukai nujautė negalėsią savimi pasirūpinti. Jų kailis bylojo apie stygių ir išglebimą: po kuokštais nusišėrusia oda vėrėsi šonkaulių linkiai.

Mano baimė virto gailėsčiu. Tai buvo gaištanti gauja.

Daugiau šiose apylinkėse vilkų matyti neteko. Dar ir da-bar, jau suaugusi moteris, retkarčiais susimąstau apie vilkų gaują ištikusį likimą. O šią akimirką man atrodo, lyg vėl re-gėčiau prieš akis anuos žvėris. Tik šįkart jie įgavę žmogišką pavidalą: tykiai susėdę mūsų miestelio bažnyčioje, klebonui riekiant sustingusį orą smilkytuve. Kone visi bažnyčios mal-dasuoliai tušti. Moterų ir vaikų galvos nusvirusios. Ligoniai ir luošiai liko namie. Tamau* miestelyje sveikų vyriškių nebėra. Užslinko karas.

Staiga laukujės durys krūpteli ir priverčia mus atsigręž-ti kaip pavojų užuodusius žvėris. Sparčiu žingsniu vidun įsi-veržia karininkas, jo auliniai batai kaukši į šventą bažnyčios grindinį. Prieina prie klebono šiam nė nespėjus nusileisti iš sakyklos. Karas – šventvagus, toks pat šventvagus ir šis karo vai-kas. Sekame jo siauručių lūpų įrėmintą burną skiemenuojant žodžius, kuriuos girdi vien karininkas ir kunigas.

Tėvas Nerėjas kreipiasi į susirinkusiuosius apimtas jau-dulio:

– Karintijos apylinkėse dislokuoti batalionai pateko į bė-dą, – prabyla. – Karo logistikos ir inžinerijos vadovybė prašo

* Vos 350 gyventojų miestelis Udinės apskrityje, kurio pavadinimas pagrin-dinėse regiono kalbose skiriasi: itališkai Timau, vokiškai Tischelwang. Dėl nuo-seklumo vertime pasirinktas friulietiškas Tamau.

mūsų pagalbos. Kariuomenei reikia vietinių pečių susisiekti su atsargų sandėliais slėnyje.

Vyresnybės generolai ir strategai pagaliau suprato tai, ką valstiečiai ir medkirčiai žino seniausiai: į sutvirtinimus kalnuose neveda joks pravažiuojamas kelias, joks takas, kuriuo galėtum asilais užnešti maisto ir šaudmenų. Gynybinės linijos viršukalnėse izoliuotos, tūkstančiai jaunuolių jau dabar kenčia alkį, o karas tik prasidėjęs. Šiąnakt sapnavau juos, skandinčius kraujo klane. Purpurinė tėkmė plukdė kareivių kūnus žemyn it pablyškusias gėles.

Raginant mus jungtis klebono balsas trūkčioja, ir puikiai žinau kodėl. Klebonui gėda. Žino, ko mūsų prašo. Žino, ką reikia kopti į šias negailestingas įkalnes, ropštis aukštyn valandų valandas, kai virš galvų griaudėja pabūklai nelyginant pati Viešpaties rūstybė.

Karininkas stovi šalia klebono ir dairosi po bažnyčių niekam nežiūrėdamas į akis. O turėtų. Suprastų, kas sėdi priešais jį: nuilsusios vilkės, išbadėję vilkiukai.

Suprastų, kad ir mes esam gaištanti gauja.

Susibūrėme jau sutemus, kai visi gyvulių, lauko ir lovose prikaustytų senolių poreikiai buvo patenkinti. Pagalvojau: esam nuo seno įpratintos, kad mus apibrėžtų per kitų poreikius. Štai ir dabar išnirome iš užmaršties vien todėl, jog kažkam prireikė mūsų darbo užgrūdintų kojų, rankų ir nugarų.

Daržinės tyloje esam žvilgsniai, gaudantys kitus žvilgsnius, skirtingo amžiaus moterų būry. Viena laiko prie krūties prigludusį naujagimį. Kita tėra visai mergaitė, jei tokiais laikais dar leidžiama būti vaiku, jei tokio skurdo žemėje, mainais neduodančioje tau nieko, vaikystė išvis kada egzistavo. Nužvelgiu savo rankas: šios rankos – ne diduomenės damų, apie kurias skaitau tėvo knygose. Suskeldėję nagai, į nuospaudas surambėjusios rakštys ir daugybės užsitraukusių žaizdų voratinklis. Vienur pateko žemių, jos įsigėrė gilyn ir virto kūno dalimi. Laukų vagose lašinamas kraujas kaip niekad pavertė mane šio slėnio vaiku.

Kitos moterys – taip pat ne išimtis: jų kūnus nuliejo alinamas darbas, su kuriuo gyvenam kasdien. Mama sakydavo: esam gimusios su darbo skola ant pečių, su prievole, įgavusia pavidalą pinto krepšio, kuriame čiūčiuojam savo kūdikius ir pernešam bulves ar šieną.

Aliejinės lempos švytėjime esam virpčiojanti šviesos ir šešėlio, troškimo ir pareigos takoskyra. Mums svetimas įprotis klausinėti savęs apie norus, ko iš tiesų geidžiame, bet šiąnakt, kone pirmąkart gyvenime, turėsime tai padaryti.

– Tik vakar davė leidimą grįžt į namus, ir štai vėl reikia išeit ir rizikuoti gyvybe?

Viola įgarsina mūsų visų mintis. Mudvi su Viola esam gimusios tą pačią 1895-ųjų Kalėdų naktį ir jaučiamės lyg seserys, nors jos liežuvis laisvesnis ir guvesnis už manąjį.

– Pagaliau susiprato, kad gyventi šalia pasienio ir kalbėt vokiška tarme dar nereiškia, jog perėjai įsibrovėlių pusėn. Geriau vėliau nei niekada, – priekaištingai murma Katerina.

Iš mūsų ji vyriausia ir, regis, santūresnė už kitas. Katerina primena atspariausią akmenį, kurio nenušašysi, ir kaip akmuo nepajudėjo iš vietos nuo tada, kai įžengė daržinėn sulinkusi po juodu našlystės drabužiu, puriais, baltų gijų nuaustais plaukais, susuktais į žemą kuodelį. Po pečius gobiančia skara jos gumbuoti it paupio medis pirštai nesiliovė darbavęsi virbalais.

– Kur jau, vis dar įtarinėja! – atkerta Viola. – Antraip kam jie išsiuntė mūsų vyrus į Karsą, užuot pasiuntę į kalnus, kuriuos šie pažįsta it nuluptus?

– Betgi tu neturi vyro, Viola, anei sužadėtinio, – tildo ją Katerina, neatitraukdama akių nuo kojinių, pamažu jai virš kelių įgaunančios formą. – Gal todėl tu tokia pikta. Ir kur dabar berasi berną, kurs tave paimtų?

Jaunesnės moterys prunkšteli, vyresnės leidžia sau vos šyptelti, lyg būtų nepadoru pamiršti mirtį, kad ir trumpam. Gal ir nepadoru, o gal vis dėlto mirtį pamiršti būtina.

Viola atsitraukia, įdurta geluonies, neketinusio sužeisti.

– Vienas kitas dar liko, – atrėžia patyliukais, lyg guostų pati save.

Jos akys nevalingai ieško manųjų. Žinau, apie ką mąsto Viola, žino ir kitos: Frančesko Majerio man rodomas dėmesys kamuoja Violą ne pirmas mėnuo. Prieskonių prekeivio sūnus pratęs imti nesiklausęs ir neigiamo atsako nedovanoja. Vengiu jo dėmesio ir meldžiu Dievą neleisti Violai atitolti nuo manęs.

Lučija, ligi tol nepravėrusi burnos, skuba Violai į pagalbą vedama motiniško instinkto, kuriuo pasižymėjo dar vaikystėje, kai prižiūrėdavo mus, keleriais metais jaunesnes už ją.

– Galbūt ten, kalnuose, ir sutiks kokį gražų kareivėlį.

Pratrūkstame kvatoti ir pagaliau jaučiu, kad vėl kvėpuoju, bet netrukus tylą darskart prislegia mums lūpas. Galiu, rodos, justi jos skonį, klampiai tirštą, su kartoku dvejonės prieskoniu: kuo godžiau tylą mintama, tuo stipresnis jos poreikis, kol galop telieka perdžiūvusios lūpos ir išdeginta gerklė.

Šią nerimasties naktį išnyrame iš tamsos, lyg būtume prie to įpratusios, bet taip toli gražu nėra. Mūsų akys didelės ir žėrinčios, pilvai įgaubti, nugaros užgrūdintos ir apgobtos juodomis tradicinėmis skaromis. Kasdienio triūso sijonai su žemės nužulintais padurkais tebesaugo pavakare numilžto pieno kvapą.

Gerai pažįstu visas šias moteris, bet baimę jų akyse regiu pirmą kartą. Kalnuose aplink Tamau griaudėja pabūklai. Tai nelabasis krenkščia, kartą pasakė Marija gliaudydama rožinį, su kuriuo niekad nesiskiria.

Mąstau, argi galima pasirinkti savo likimą štai taip, tarp papuvusių šiaudų, kurių vasarą niekas nepakeis šviežia žole, mat niekas iš mūsų nekops nušienauti šlaito?

Lučija laiko miegantį sūnų apglėbusi savo galingomis rankomis – galėtų jomis apglėbti visą pasaulį. Nors dar jauna,

Lučijos rami tvirtybė mums visad buvo atramos taškas, o šian-
dien – labiau nei kada nors. Pastebiu jos pajuodusius paakius
ir jau ruošiuosi klausti, ar įsimitė skrandin ką daugiau nei
virtą bulvę. Lučija kas mėnesį gauna po aštuoniasdešimt liros
centų už Karse tarnaujantį vyrą ir po trisdešimt centų už kiek-
vieną iš keturių vaikų. Šeimai jų nepakanka.

– Aš eisiu. Agata, ką tu ketini daryt? – netikėtai Lučija
aplenkia mane.

Kuri laiką ieškau tinkamų žodžių. Taip sunku juos pasi-
rinkti, dabar žodžiai minkomi iš nežinios ir baimės, maišomi
į paklusnumo ir rūpesčio pažadą, kurio niekas nepareikalavo
balsu, bet kuris perduodamas kraujo ryšiais iš motinos dukrai.

Ką aš *ketinu* daryti? Dar niekas manęs nėra to klausęs.

Žiūriu į šias moteris, savo bičiules.

Viola – gaivališkumas ir entuziazmas.

Katerina – romi, o kartais šiurkšti brandos išmintis.

Marija – truputį atskalūnė, visad su rožiniu tarp pirštų ir
malda lūpose.

Žinau, kad mano atsakymas nelyginant grandinė įkaustys
ir jas, ir šis žinojimas gąsdina: esu kviečiantis paukštis, galbūt
užgiedantis tam, kad pasmerktų kitas savižudiškam žygiui.

Bet tada Lučija man nusišypso, viena tų šypsenų, ragi-
nančių sielą nuolankumui.

Šiuos kalnus pažįstame kaip niekas kitas, tyliai kužda Lu-
čijos šypseną, kopėme ir leidomės jų įkalnėmis šimtus kartų.
Prireikus gebėsime apsisaugoti.

Kita vertus, suprantu ir tai, kad jeigu mes, moterys, ne-
atsiliepsim į pagalbos šauksmą, neatsilieps niekas. Be mūsų,
daugiau nieko nėra.

– Eisiu su tavim, – girdžiu savo balsą nuslystant lūpomis.

Lučija linkteli – taupus ir drauge iškilmingas gestas, – tada pabučiuoja savo kūdikį į kaktą.

– Eime, – paragina pusbalsiu, – antraip anie vargšai numirs dargi badu.